

/ M.Y. Diachenko, L.A. Kandybovych // Mn.: Yzd-vo BHU. – 1976. – 176 s.

3. Kaliuzhnyi I.M. Sim'ia yak holovnyi faktor u resotsializatsii nepovnitnikh zasudzhennykh [Tekst] / I.M. Kaliuzhnyi // Materialy Vseukr. stud. nauk.-prakt. konf. „Sotsialna pedahohika: vykylyk KhKhI stolittia”, 4 kvitnia 2014 r., m. Luhansk. – Luhansk: DZ „LNU imeni Tarasa Shevchenka”. – 2014. – Ch. 1. – 268 s.

4. Kondrashova L.V. Sotsialno-pedahohichni osnovy profilaktychnoi roboty z uchniamy «hrupy ryzyku» [Tekst] / L.V. Kondrashova // Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly: Zbirnyk naukovykh prats. – Hol. red. – prof. V.K. Buriak – Kryvyi Rih: KDPU. – 2007. – Vyp. 17. – S. 265–274.

5. Konovalova V.O. Yurydycheskaia psykholohiia [Tekst] / V.O. Konovalova, V.Iu. Shepytko // Uchebnyk: 2-e yzd., pererab. y dop. – X: Pravo. – 2008. – 240 s.

6. Maksymova N.Iu. Psykholohiia deviantnoi povedinky [Tekst] / N.Iu. Maksymova // Navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv. – K.: Lybid. – 2011. – 520 s.

7. Nedybaliuk O.S. Vyznachennia resotsializatsiinoho potentsialu nepovnitnikh zasudzhennykh [Tekst] / O.S. Nedybaliuk // Aktualni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy: Psykholohiia osobystosti. Psykholohichna dopomoha osobystosti. – 2015. – Tom. KhI. – Vypusk 13. – S.160-170.

8. Nedybaliuk O.S. Systema prohnostychnoi diahnostryky sotsialno-psykholohichnoi hotovnosti nepovnitnikh zasudzhennykh do resotsializatsii [Tekst] / O.S. Nedybaliuk // Kryminalno-vykonavcha polityka Ukrainy ta Yevropeiskoho Soizu: rozvytok ta intehratsiia: zb. Materialiv mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 27 lystopada 2015 r.). – K.: In-t krym.-vykon. sluzhby. – 2015. – S.555-558.

Відомості про автора

Недйбалуєк Олена Сергіївна, аспірантка, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Україна

Nedybaliuk, Olena S., postgraduate student, Taras Shevchenko National University of Kyiv

E-mail: elena.kiev89@gmail.com

УДК 159.53

Павлюк М.М

ДОСВІД ВИВЧЕННЯ ПОНЬЯТЬ СВОБОДА ТА САМОСТІЙНІСТЬ У ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Павлюк М.М. Досвід вивчення понять свобода та самостійність у зарубіжних дослідженнях. У статті розглянуто основні підходи до вивчення

понять свободи та самостійності особистості. Розкрито психологічний зміст феномена самостійності, в якому найбільш яскраво проявляються суб'єктні характеристики людини, складові її активності, що визначають особливості її дій і вчинків, відносин і спілкування, діяльності та поведінки, інших форм активності і в цілому життєдіяльність людини. Розглянуто свободу людини, як

можливість здійснювати вибір відповідно до своїх бажань, інтересів і цілей на основі знання об'єктивної дійсності. На підґрунті основних теорій свободи підкреслюється специфіка автентичності особистості як риси, процесу самоорганізації й самоздійснення особистості.

Ключові слова: свобода, активність, самостійність, особистість, суб'єктність, воля, самоусвідомлення, автентичність, автономність.

Павлюк М.М. Опыт изучения понятий свобода и самостоятельность в зарубежных исследованиях. В статье рассмотрены основные подходы к изучению понятий свободы и самостоятельности личности. Раскрыто психологическое содержание феномена самостоятельности, в котором наиболее ярко проявляются субъектные характеристики человека, составляющие ее активности, определяющие особенности его действий и поступков, отношений и общения, деятельности и поведения, других форм активности и в целом жизнедеятельность человека. Рассмотрены свободу человека, как осуществляют выбор в соответствии со своими желаниями, интересов и целей на основе знания объективной действительности. На основе основных теорий свободы подчеркивается специфика подлинности личности как черты, процесса самоорганизации и самореализации личности.

Ключевые слова: свобода, активность, самостоятельность, личность, субъектность, воля, самосознание, аутентичность, автономность.

Актуальність Життя людини в період соціально-економічної кризи суспільства характеризується духовним збідненням, переорієнтацією у сфері соціальних цінностей, посиленням тенденції втрати сенсу життя. Це призводить до загострення суперечностей в особистісній сфері, особливо майбутніх фахівців: між потребою ствердити себе в навколишньому світі, реалізувати себе в суспільстві і необхідністю соціальної адаптації та регуляції поведінки; потребою бути незалежним, самостійним і нездатністю брати на себе відповідальність у значущих ситуаціях; потребою бути вільним і наявністю внутрішньої несвободи, нездатністю долати внутрішні конфлікти, вирішувати психологічні проблеми, пом'якшувати перебіг життєвих криз. Як бачимо, йдеться про міру залежності внутрішнього світу людини від світу зовнішнього, про локалізацію ініціативи і відповідальності в особистісному просторі суб'єкта життєдіяльності.

Зазначені труднощі психічного життя особистості, несформованість у бага-

тьох випадках її духовної культури, зумовлюють підвищену увагу вчених до динаміки різних аспектів буття особистості, особливостей її становлення і зростання на різних стадіях онтогенезу, чинників розвитку та можливостей посилення самоактивності, самостійності і внутрішньої свободи.

Ступінь розробленості проблеми. Вивчення природи, механізмів зародження, розвитку і прояву активності, самостійності, свободи людини завжди становило значний інтерес для дослідників. Психологічним проблемам активності, самостійності, свободи людини присвячено праці багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених різних часів (А. Адлер, Б.Ф. Скіннер, Г.С. Костюк, О.М. Леонтьєв, С.Д. Максименко, В.А. Петровський, В.А. Роменець, С.Л. Рубінштейн, Д.М. Узнадзе, Е. Фром, Е. Дессі, З. Фрейд та ін.).

У зарубіжній психології проблема самостійності стає предметом філософського і психологічного осмислення. Розглядаючи концепції зарубіжних і вітчизняних дослідників, можна відзначити, що діапазон розуміння ступеня самостійності, якою володіє особистість, у здійсненні контролю над своєю поведінкою і середовищем, дуже широкий: від заперечення будь-якої міри самостійності до приписування людині повної свободи, від оголошення прагнення людей до самостійності вродженим до обґрунтування втечі від свободи. Так, одні концепції і підходи орієнтовані суто детерміністично. Незважаючи на те, що вони істотно відрізняються в поясненні чинників, що визначають поведінку людини, їх об'єднує те, що усі вони в принципі виключають саму можливість вільного вибору і самостійної поведінки людини.

В психодинамічній теорії особистості З. Фрейда передбачається, що поведінка людини контролюється несвідомими психологічними конфліктами і силами, сутність яких людина ніколи не зможе повністю збагнути. Люди поводяться так чи інакше тому, що їх спонукає до цього несвідома напруга, і їх дії мають на меті зменшення цієї напруги. Інстинкти як такі є «кінцевою причиною будь-якої активності».

Б. Ф. Скіннер вважав, що фактори, які детермінують поведінку, є не у внутрішньому світі особистості, а у зовнішньому: «Змінні, функцією яких є поведінка людини, лежать в оточенні». Б. Ф. Скіннер стверджував, що поведінка детермінована, передбачувана і контролюється оточенням і найкращим чином досягається в термінах реакцій на оточення. Він вважав, що особистість являє собою не що інше, як певні форми поведінки, набуті за допомогою оперантного навчання. До концепцій, що детермінують поведінку людини зовнішніми стимулами, належить і теорія вивченої беспорядності М. Селігмана (в її біхевіористському розумінні). У той же час слід зазначити, що послідовники Б. Ф. Скіннера - А. Бандури, Дж. Роттера пояснювали людську поведінку не лише зовнішніми, а й внутрішніми, когнітивними чинниками.

На протилежному полюсі знаходиться група вчених, яких, навпаки, вирізняє прихильність до основних положень самостійності, сприйняття людини як істоти вільної, здатної приймати рішення і нести відповідальність.

При цьому важливо підкреслити, що проблема самостійності особистості спочатку розглядалася переважно екзистенційно орієнтованими авторами і була тісно пов'язана із категорією свободи, такими як Е. Фромм, В. Франкл, Р. Мей та ін. Пізніше вона привернула увагу психологів інших напрямків, які розробляють свої оригінальні концепції. Ряд авторів у різний час і в досить різних контекстах намагалися виокремити специфічний зміст даного феномена, описуючи його різними термінами. Найбільш відомими є теорії Р. Харрі, Е. Дессі і Р. Раяна і А. Бандури.

Мета статті: розглянути зарубіжні підходи до вивчення понять свобода і самостійність та розкрити їх психологічний зміст.

Виклад основного матеріалу

Розглядаючи ці теорії детальніше, можна відзначити, що Е. Фромм пов'язує самостійність людини зі свободою. Він вважає, що людина сама визначає міру своєї самостійності, при цьому розглядає позитивну свободу, «свободу для», головною умовою зростання і розвитку особистості, пов'язуючи її зі спонтанністю, цілісністю, креативністю та біофілією - прагненням до утвердження життя на противагу смерті [4]. Разом з тим свобода амбівалентна. Вона одночасно і дар, і тягар; людина вільна прийняти її, або відмовитися від неї. Людина сама вирішує питання про ступінь своєї свободи, роблячи власний вибір: або діяти вільно, тобто на основі раціональних міркувань, або відмовитися від свободи. Багато хто віддає перевагу втечі від свободи, обираючи тим самим шлях найменшого опору. При цьому самостійність набувається не якимось одним актом вибору, а визначається поступово складається цілісною структурою характеру, в яку окремі вибори вносять свій внесок. В результаті одні люди виростають самостійними і вільними, а інші - ні.

У цих ідеях Е. Фромма закладено подвійне трактування поняття свободи. Перше значення свободи - це початкова свобода вибору, свобода вирішувати, прийняти свободу, або відмовитися від неї. Свобода у другому значенні - це структура характеру, що виражається в здатності діяти на основі розуму. Отже, самостійність - це свобода якраз у другому значенні. Тобто, таке поєднання особистісних якостей, завдяки якому людина може обирати свій шлях, діяти на основі своєї власної думки, нести відповідальність за свої вчинки.

Результат вибору найбільше залежить, звичайно, від сили конфліктуючих тенденцій. Але вони відрізняються не тільки силою, але і за ступенем усвідомленості. Як правило, позитивні, творчі тенденції добре усвідомлені, а темні, деструктивні - погано. На думку Е. Фромма, чітке усвідомлення всіх аспектів ситуації вибору допомагає зробити вибір оптимальним. Він виділяє шість основних ас-

пектів, які потребують усвідомлення: 1) що добре, а що погано; 2) спосіб дії в даній ситуації, що веде до поставленої мети; 3) власні неусвідомлені бажання; 4) реальні можливості, укладені в ситуації; 5) наслідки кожного з можливих рішень; 6) недостатність усвідомлення, необхідно також бажання діяти всупереч очікуванням негативних наслідків [4]. Таким чином, в концепції Е. Фромма самостійність визначається самою особистістю і розглядається як свобода. Свобода, в свою чергу, виступає як дія, що впливає з усвідомлення альтернатив і їх наслідків, розрізнення реальних і ілюзорних альтернатив.

В. Франкл також говорить про самостійність людини як про особистісний феномен, пов'язаний зі свободою волі. У його теорії самостійність особистості обмежується зовнішніми і внутрішніми умовами, проте людина обирає сама, як ставитися до цих чинників.

Основна теза вчення про свободу волі В. Франкла полягає в наступному: людина вільна знайти і реалізувати сенс свого життя, навіть якщо її свобода помітно обмежена об'єктивними причинами. За В. Франклом, людську поведінку багато в чому детерміновано факторами різної природи. Людина не вільна від зовнішніх і внутрішніх обставин, проте вони не обумовлюють її повністю. Згідно В. Франкла, свобода співіснує з необхідністю, причому вони локалізовані в різних вимірах людського буття [5].

В. Франкл говорить про свободу людини по відношенню до потягів, спадковості і зовнішнього середовища. Спадковість, потяги і зовнішні умови справляють істотний вплив на поведінку, однак людина вільна зайняти певну позицію по відношенню до них. Свобода до потягів виявляється в можливості сказати їм «ні». Навіть коли людина діє під впливом безпосередньої потреби, вона може дозволити їй визначати свою поведінку, прийняти її, або відкинути. Свобода до спадковості виражається в ставленні до неї як до матеріалу - тобто тому, що дано нам від природи. Свобода до зовнішніх обставин теж існує, хоч вона кінцева і не безмежна, вона виражається в можливості зайняти по відношенню до них ту чи іншу позицію. Тим самим вплив на нас зовнішніх обставин опосередковується позицією людини по відношенню до неї.

Всі ці детермінанти локалізовані в біологічному і психологічному людських вимірах, а свобода - у вищому, поетичному або духовному вимірі. Людина вільна завдяки тому, що її поведінка визначається, перш за все, цінностями і смислами, локалізованими в цьому вимірі.

Самостійність впливає з фундаментальних антропологічних здібностей людини до самодистанціювання (прийняття певної позиції по відношенню до самої себе) і самотрансценденції (виходу за межі себе як даності, подолання себе). Тому людина вільна навіть по відношенню до самої себе, вільна здійснитися над собою, вийти за свої межі. «Особистість - це те, що я є, на відміну від типу або характеру, яким я володію. Моє особистісне буття являє собою свободу - свобо-

ду стати особистістю. Це свобода від того, щоб бути саме таким, свобода, ставати іншим» [5]. Таким чином, самостійність у розумінні В.Франкла, незважаючи на різнофакторність детермінації поведінки людини, полягає в тому, що її поведінка визначається цінностями і смислами, завдяки яким особистість може сама визначати своє ставлення до подій.

Р. Мей розглядає поняття самостійності у зв'язку із проблемою детермінізму. Чим більше людина розвивається, тим більш самостійною вона стає, з одного боку, і тим більше з'являється факторів, що впливають на її поведінку, з іншого боку.

Наша свідомість, на думку Р. Мея [1], знаходиться в стані постійних коливань між двома полюсами: активного суб'єкта і пасивного об'єкта. Це створює потенційну можливість вибору. Самостійність полягає не в здатності бути весь час активним суб'єктом, а в здатності обирати або один, або інший вид існування, переживати себе або в одній, або в іншій якості і діалектично рухатися від одного до іншого. Різниця між самостійністю і несамостійністю - це дистанція між станами суб'єкта і об'єкта, це деяка порожнеча, яку потрібно заповнити.

Р. Мей, перш за все, відрізняє самостійність від бунту, який хоч і є «нормальним внутрішнім рухом у напрямку до свободи» [1], однак структурований тією зовнішньою структурою, проти якої він здійснюється, і тим самим від неї цілком залежить. «Коли немає тих встановлених стандартів, проти яких спрямований бунт, він позбавлений сили» [1]. Самостійність - це не потурання, відсутність плану і мети. Це не жорстка визначена доктрина, її не можна сформулювати у вигляді конкретних постулатів, це щось живе, і таке змінюється.

Р. Мей говорить про те, що «...в найбільш загальному вигляді самостійність - це здатність людини керувати своїм розвитком, тісно пов'язана із самосвідомістю, гнучкістю, відкритістю, готовністю до змін. Завдяки самосвідомості ми можемо перервати ланцюг стимулів і реакцій, створити в ній паузу, в якій ми можемо здійснити свідомий вибір нашої реакції» [1]. Створюючи цю паузу, людина якось чином кидає своє рішення на чашу ваги, опосередковує ним зв'язок між стимулом і реакцією і тим самим вирішує, якою буде реакція. Чим менш розвинена самосвідомість людини, тим більш невільною вона є, тобто тим більшою мірою її життям керують різні витіснення змісту, умовні зв'язки, що утворилися в дитинстві, які вона не тримає в пам'яті, але які зберігаються в несвідомому і керують її поведінкою. По мірі розвитку самосвідомості відповідно збільшується діапазон вибору людини і її самостійність.

Самостійність не протилежна детермінізму, а співвідноситься із конкретними даностями і неминує (їх необхідно свідомо прийняти), тільки по відношенню до них вона і визначається. Ці даності, неминучості і обмеження, що утворюють простір детермінізму людського життя, Р. Мей називає долею [1].

Парадокс свободи полягає в тому, що своєю значимістю вона зобов'язана долі і навпаки; свобода і доля немислимі одне без одного. «Будь-яке розширення

свободи народжує новий детермінізм, а будь-яке розширення детермінізму народжує нову свободу. Свобода є коло всередині більш широкого кола детермінізму, який, в свою чергу, знаходиться всередині ще більш широкого кола свободи, і так далі до нескінченності» [1]. Самостійність починається там, де людина приймає якісь рішення на основі власного вибору.

Самостійність є можливістю зміни того, що є, здатність трансцендувати свою природу [1]. Роблячи самостійний вибір, людина одночасно в свідомості прокручує і зіставляє ряд різних можливостей, при цьому ще не ясно, який шлях вона обере, і як буде діяти. Тому самостійність завжди принципово має справу з можливим. У цьому полягає сутність самостійності: вона перетворює можливе в дійсне завдяки тому, що, приймаючи в будь-який даний момент межі дійсного, працює в основному з реаліями можливого. Протилежність самостійності - автоматичний конформізм. Оскільки самостійність невіддільна від тривоги, яка супроводжує нові можливості, дуже багато людей мріють тільки про те, щоб їм сказали, що самостійно діяти неможливо, свобода - це ілюзія.

На думку Р. Мея, помилки - це та ціна, яку людина платить за свою самостійність, тому, що якщо вона вільна вибирати, то ніхто не може гарантувати, що її вибір буде правильним.

Таким чином, в концепціях психологів екзистенційного напрямку самостійність особистості тісно переплітається з уявленнями про свободу.

На відміну від екзистенційно орієнтованих теорій Е. Фромма, В. Франкла, Р. Мея, в роботах психологів інших напрямків рідко зустрічається поняття «свобода». Необхідно відзначити, що термін «самостійність» / *indépendance* / дослівно перекладається з англійської як незалежність і несе інше смислове наповнення, в порівнянні зі значенням цього слова в українській мові, тому, як правило, ця проблематика носить назву *автономії, незалежності, самостійності, самодетермінації* або деякі інші позначення.

Однією з найбільш розроблених і визнаних є теорія самостійності, запропонована Р. Харрі в рамках його широко відомого підходу до пояснення соціальної поведінки. Модель самостійного суб'єкта знаходиться в центрі його теорії. «...Самостійним суб'єктом, є той, хто має певну ступінь автономії...».

Автономія, згідно Р. Харрі, передбачає можливість дистанціювання як від впливів оточення, так і від тих принципів, на яких ґрунтувалася поведінка до справжнього моменту. Повноправний самостійний суб'єкт здатний переключатися з одних детермінант поведінки на інші, робити вибір між однаково привабливими альтернативами, протистояти спокусам і відволікаючим факторам і змінити керівні принципи поведінки. «Людина є досконалим самостійним суб'єктом по відношенню до певної категорії дій, якщо і тенденція діяти, і тенденція утримуватися від дії в її владі».

Найбільш глибоким проявом самостійності є два види «самоінтервенції»: 1) увагу і контроль над впливами (в тому числі власними мотивами і почуттями, які зазвичай керують нашими діями, оминаючи свідомий контроль), і 2) зміна свого способу життя, своєї ідентичності. Логічно в якості передумов самостійності виділяються дві умови: по-перше, здатність репрезентувати більш широкий спектр можливих майбутніх дій, ніж ті, які можуть бути реалізовані, і, по-друге, здатність здійснити будь-який обраний їх варіант підмножин, а також перервати будь-яку розпочату дію. Реальні люди розрізняються за ступенем їх відповідної ідеальної моделі, а також за способами породження дії.

Теорія самоефективності А. Бандури описує самостійність людини як вплив на себе самого, результатом якого є обумовленість поведінки не тільки зовнішніми чинниками, а й внутрішніми детермінантами.

На думку автора соціально-когнітивної теорії особистості і регуляції поведінки А. Бандури, немає більш істотного *механізму самостійності*, ніж переконання у власній ефективності. «Сприйняття самоефективності *self-efficacy* - це переконання у власних здібностях організувати і здійснити дії, що вимагаються для того, щоб зробити дані результати». Якщо люди невпевнені, що своїми діями вони можуть зробити бажані ефекти, у них мало рішучості діяти.

Основою людської самостійності, за А. Бандурою, є вплив на себе, який можливий завдяки двоїстій природі Я - одночасно як суб'єкт та об'єкт, - і причинно це впливає на поведінку так само, як і зовнішні її причини. «Люди роблять деякий вплив на те, що вони роблять, через альтернативи, які вони беруть до уваги, через прогнозування і оцінку та результати, які ними уявляються, включаючи їх власні самооцінкові реакції, і через оцінку ними своїх здібностей виконати намічене».

Одним із основних проявів самостійності є здатність людей діяти не так, як це диктують сили зовнішнього оточення, а в ситуаціях примусу - опиратися йому. Саме завдяки *здатності впливу на самих себе* люди є в якійсь мірі архітекторами власної долі. Загальна формула А. Бандури зводиться до того, що «людська поведінка детермінована, але детермінована частково самим індивідом, а не лише середовищними факторами».

Таким чином, з одного боку, самоефективність є універсальним *мотиваційним механізмом*, що діє практично в усіх сферах життєдіяльності, з іншого - зміст переконань самоефективності специфічно для різних сфер.

Теорія самостійності і особистісної автономії Е. Дессі і Р. Раяна належить до найбільш розроблених. Самостійність в контексті даного підходу означає відчуття свободи по відношенню, як до сил зовнішнього оточення, так і до сил всередині особистості. На думку авторів теорії, гіпотеза про існування внутрішньої потреби в самостійності «допомагає передбачити і пояснити розвиток поведінки від простої реактивності до інтегрованих цінностей; від гетерономії до автономії по відношенню до тих видів поведінки, які спочатку позбавлені внутрішньої мотивації»[2].

У більш пізніх роботах цих авторів на передній план виходить поняття автономії. Людину називають автономною, коли вона діє як суб'єкт, виходячи з глибинного відчуття себе. Кількісною мірою автономії є те, якою мірою люди живуть у згоді зі своїм істинним Я. Поняття автономії відноситься як до процесу особистісного розвитку, так і до його результату. Перше відбиває в ефект інтеграції, а друге - в інтеграції Я і самостійності поведінки. У свою чергу, автономна поведінка веде до більшої асиміляції досвіду і підвищенню зв'язності і структурованості Я.

У. Тейджсон у своїй теорії визначає самостійність як переживання свободи, пов'язане із самоусвідомленням. «Психологічна свобода або сила самостійності нерозривно пов'язана зі ступенем і масштабами самоусвідомлення (self-awareness) і тим самим тісно корелює з психологічним здоров'ям або автентичністю».

Відомі внутрішні детермінанти і обмеження. Ключовим процесом в набутті і розширенні свободи є рефлексивне усвідомлення детермінант і обмежень власної активності. «По мірі того як я все більше і більше включаю до поля усвідомлення підсвідомі глибини моєї особистості (або вершини, якщо я поступово усвідомлюю раніше приховані або нереалізовані потенції), зростає моя психологічна свобода».

Близькі погляди розвиває Дж. Істербрук, приділяючи особливу увагу контролю над базовими потребами і тривогою, що народжується в стосунках із зовнішнім світом. Ефективність контролю і ступінь свободи виявляються безпосередньо пов'язаними з інтелектуальними здібностями, навчанням і компетентністю.

Дж. Річлак також висуває на перший план проблему самостійності. Автор бачить підставу самостійності в здатності самого суб'єкта, виходячи зі своїх бажань і осмислених цілей, що формулюються на їх основі, детерминувати власні дії, включатися в систему детермінації своєї активності і її переструктурування, доповнюючи каузальну детермінацію цільової поведінки [3].

Основою того, що зазвичай називають «свобода волі», за Дж. Річлак, є діалектична здатність саморефлексії і трансценденції, що дозволяє суб'єкту ставити під сумнів і змінювати ті передумови, на яких базується його поведінка.

Висновки. Таким чином, як показав аналіз зарубіжних досліджень у цьому напрямку, феномени «самостійність» і «свобода» є тісно пов'язаними між собою. Повна свобода чи абсолютна самостійність - явища скоріше ідеальні аніж реальні. Оскільки вони є явищами динамічними, що постійно змінюються у залежності як від зовнішніх, так і від внутрішніх обставин у процесі особистісного та професійного розвитку. Водночас слід відмітити, що незважаючи на динамічність і змінюваність означених феноменів, все ж таки різняться між собою особистості із різним ступенем свободи і самостійності.

Свобода у контексті детермінант біологічного, психологічного чи вищого духовного вимірів визначається характером позиціонування особистості, що вира-

жається у можливості зайняти стосовно них ту чи іншу позицію. Сказати їм «Так», або «Ні».

Самостійність впливає із фундаментальних здібностей людини до самодистанціювання і самотрансценденції (виходу за межі себе), а поведінка особистості визначається цінностями і смислами, завдяки яким особистість може сама визначати своє ставлення до подій.

Різняться залежно від ступеня розвиненості особистісної свободи і самостійності якість і спосіб їх життя, стосунки з іншими людьми, результативність їхньої діяльності.

Особистості різняться за ступенем самостійності саме завдяки *здатності впливати на самих себе*. Самостійність означає відчуття свободи по відношенню, як до сил зовнішнього оточення, так і до сил внутрішніх. Самостійні особистості володіють більш вищим ступенем самоусвідомлення, рефлексії, ідентичності, автономності, здатністю до асиміляції власного досвіду, структурованості Я, внутрішньою мотивацією та самоефективністю. Саме ці характеристики самостійності покладено в основу нашого емпіричного дослідження.

Pavliuk M.M. Experience of the studying of the concepts of freedom and independence in foreign studies. *The article examines the main approaches to studies of the concepts of persons' freedom and independence. The psychological content of the "independence" phenomenon is revealed, where personal characteristics, activity components determining personal peculiarities of acts and deeds, relations and communications, behaviour, other forms of activity and life's activity in general are manifested most clearly. A person's freedom is considered as his/her power to make a choice according to his/her desires, interests and goals based on knowledge of objective reality. Based on the main theories of freedom, the personal authenticity as a trait, a process of self-organization and self-realization is emphasized.*

Keywords: *freedom, activity, independence, personality, subjectivity, will, self-awareness, authenticity, autonomy.*

Список використаних джерел

1. Мэй. Р. Искусство психологического консультирования [Текст] /Р.Мэй.; Пер. с англ. Т. К. Кругловой .— М.: Класс, 1999 .— 144 с.
2. Ryan R., Deci E., Grolnick W. Autonomy, relatedness, and the self: Their relation to development and psycho-pathology // Developmental psychopathology / Eds. D. Cicchetti, D. Cohen. N. Y.: Wilev, 1995. V. 1. P.618- 655.
3. Rychlak J. The nature and challenge of teleological psychological theory //Annals theoretical psychology. - N.Y.: Plenum Press, 1984.V.2.P.115-150.
4. Фромм, Э. Два аспекта свободы в жизни современного человека [Текст] / Э. Фромм//Родительское собрание-2006. -N 2. - С. 26-37.

5. Франкл, В. Э. Человек в поисках смысла [Текст] / В. Е. Франкл. — М.: Прогресс, 1990: —368 с.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Мэй. R. Yskusstvo psykhologhycheskoho konsultyrovanyia [Текст] /R.Мэй.; Per. s anhl. T. K. Kruhlovoi .— М.: Klass, 1999 .— 144 s.
2. Ryan R., Deci E., Grolnick W. Autonomy, relatedness, and the self: Their relation to development and psycho-pathology // Developmental psychopathology / Eds. D. Cicchetti, D. Cohen. N. Y.: Wilev, 1995. V. 1. P.618- 655.
3. Rychlak J. The nature and challenge of teleological psychological theory //Annals theoretical psychology. - N.Y.: Plenum Press, 1984.V.2.P.115-150.
4. Fromm, Э. Два аспекта свободы в жизни современного человека [Текст] / Э. Fromm//Rodytelskoe sobranie-2006. -N 2. - S. 26-37.
5. Frankl, V. Э. Chelovek v poyskakh smysla [Текст] / V. E. Frankl. — М.: Prohress, 1990: —368 с.

Відомості про автора

Павлюк Марія.Михайлівна, доцент кафедри психології МАУП, м. Київ, Україна
Pavliuk, Mariia M., Ph.D of Psychology, Associate Professor, of the Department Psychology, Interregional Academy of Personnel Management (IAPM), Kyiv, Ukraine
E-mail: maksiola@gmail.com

УДК 159.922.6:159.923.2]-053.81"465"21/39"

Партико Т.Б.

МЕХАНІЗМИ ПСИХІЧНОГО ЗАХИСТУ В ОСІБ З РІЗНОЮ СУБ'ЄКТИВНОЮ ОЦІНКОЮ КОНСТРУКТИВНОСТІ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ

Партико Т.Б. *Механізми психічного захисту в осіб з різною суб'єктивною оцінкою конструктивності життєвого шляху.* Досліджено механізми психічного захисту в осіб у віці 21–39 років, які по різному оцінюють конструктивність свого життєвого шляху. Встановлено, що заперечення характерно для осіб, схильних оцінювати свій життєвий шлях як більш конструктивний або помірно конструктивний; цей механізм дозволяє підтримувати позитивне самоставлення. Показано, що більш конструктивні особи переживають сумніви з приводу реальних можливостей своєї самореалізації і позитивних життєвих змін. Виявлено, що для осіб, які оцінюють життєвий шлях як менш конструктивний, найбільш вираженою є регресія; поєднавши цей механізм з проєкцією та заміщенням, людина може знизити тиск негативного самоставлення.

Ключові слова: психічний захист, життєвий шлях, конструктивність,